

HJÄRNAN, SPRÅKUTVECKLING, SPRÅKSTÖRNING OCH SPRÅKLIG SÅRBARHET

Språkstörning och språkligt tillgängliga lärmiljöer

Kompetento 2025-03-11

Signe Toner, fil. dr, universitetslektor, leg. logoped

signe.toner@gmail.com

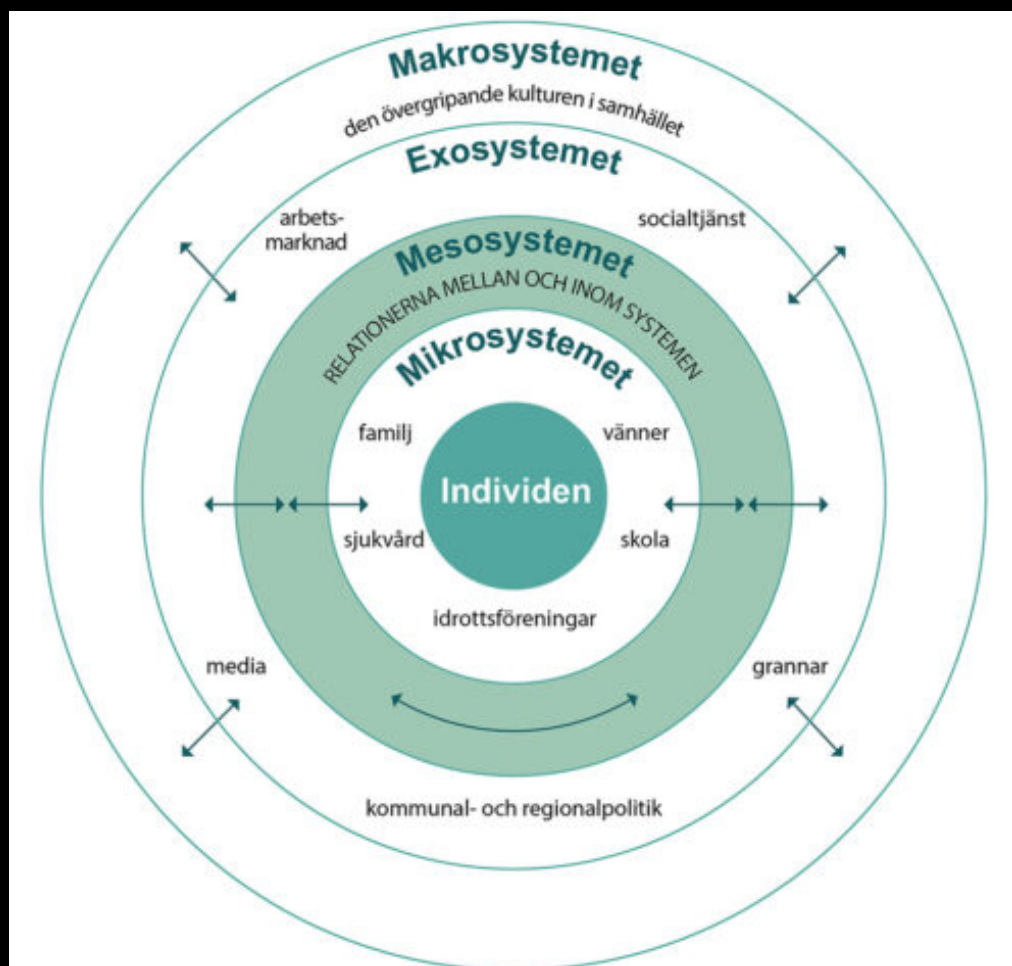
INNEHÅLL

SCAN ME

- Kognitiva funktioner och språk
- Språklig sårbarhet
- Att stötta språkutveckling
- Språkstörning: förändring över tid
- Språkstörning och samförekommade svårigheter

DYNAMISK SYN PÅ UTVECKLING

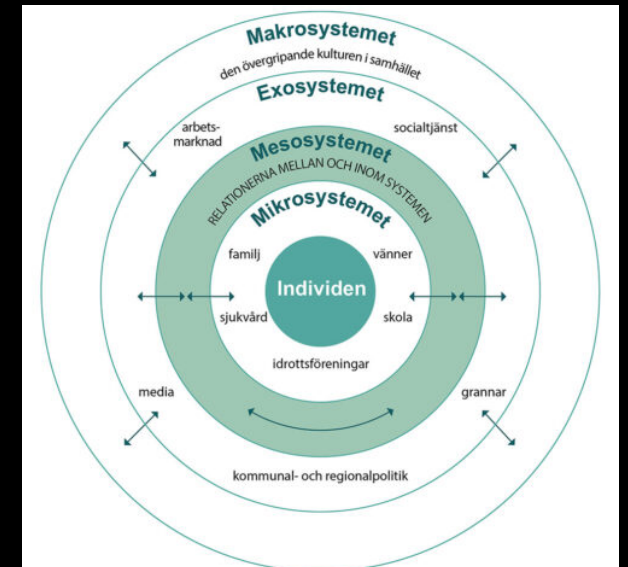
- Ständigt samspel mellan organismen under utveckling och dess kontext.
- Generella tendenser + stor individuell variation
- Förmågor kan variera hos en och samma individ beroende på miljöns begränsningar och möjligheter (jfr. språklig sårbarhet)

SPRÅKSTÖRNING/DLD

Begreppet *developmental language disorder* (DLD)/utvecklingsrelaterad språkstörning rekommenderas vid språkstörning utan känt differentierande biomedicinskt tillstånd

DSM-5: "bestående svårigheter i inläarning eller användning av språk [...] till följd av nedsatt förståelse eller produktion."

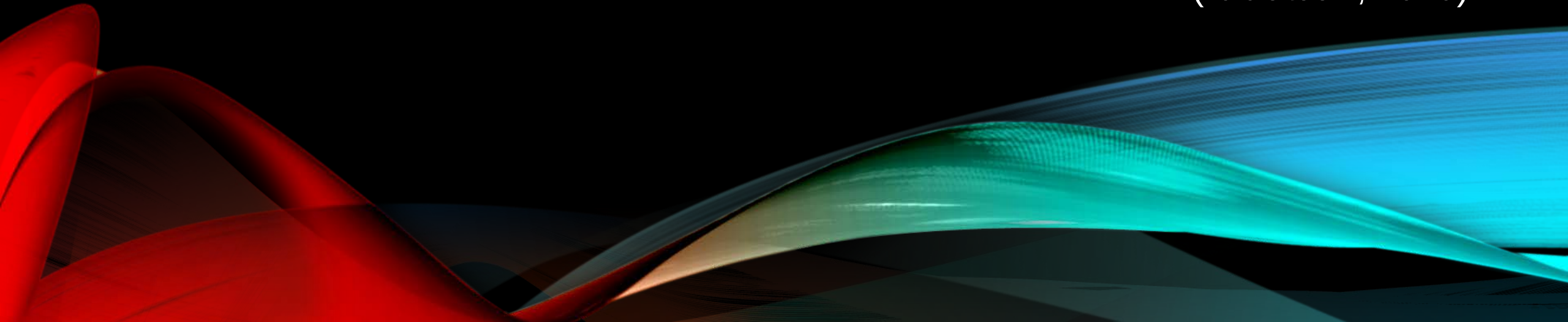
Förekomst: ca 6-8 %

KOGNITIVA FUNKTIONER OCH SPRÅK

...how language reflects the workings of the mind

(Ibbotson, 2020)

KOGNITIVA FUNKTIONER OCH SPRÅK

INDIVIDEN

- Perception
- Uppmärksamhet
- Statistisk inlärningsförmåga
- Exekutiva funktioner
- Minnesfunktioner
- Social kognition

OMGIVNINGEN

- Samspel
- Språklig exponering
- Meningsfulla sammanhang

STATISTISK, IMPLICIT INLÄRNINGSFÖRMÅGA

- Mönsterigenkänning
- Hitta regelbundenheter
- Beräkna sannolikheter
- Variation i förmågan kan kopplas till variation i språkutvecklingen och i läsförmåga
- Ett rikt och varierat språkligt inflöde hjälper hjärnan att greppa språkets struktur
- I kombination med sociokognitiva förmågor förstår spädbarnet hur språk och kommunikation fungerar

UPPMÄRKSAMHET

- Gemensam uppmärksamhet
- Ihållande uppmärksamhet (sustained attention)
- Selektiv uppmärksamhet (cocktailparty-problemet)

- Barn med språkstörning/DLD presterar lägre än jämnåriga på uppgifter som mäter uppmärksamhet
- Personer med primära uppmärksamhetssvårigheter/adhd har i högre grad än andra språkliga svårigheter

EXEKUTIVA FUNKTIONER

- Impulskontroll/inhibering
- Arbetsminne
- Kognitiv flexibilitet

Kärt barn har många namn!

Högre kognitiva funktioner/
kognitiv kontroll/självreglering

[This Photo](#) by Unknown Author is licensed under [CC BY-SA-NC](#)

LÅNGTIDSMINNE

Episodiskt minne ("Förra året, när jag var i Portugal...")

Semantiskt minne ("huvudstaden i Albanien heter Tirana.")

Proceduralminne (har man en gång lärt sig cykla...)

Perceptuellt minne (även om jag har glömt vad kaffe heter, känner jag igen doften av nybryggt kaffe)

SPRÅKSTÖRNING/DLD OCH GENETIK

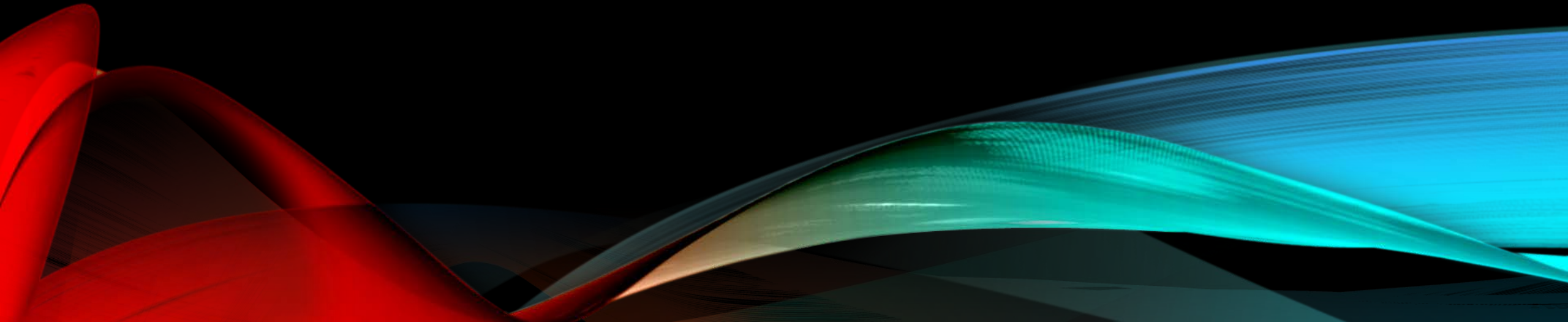
- Starkt ärftlig komponent!

DLD-Sweden (Tammimies et al., Karolinska institutet)

- Orsaker inkl. gener/ärftlighet
- Helexomsekvensering
- Genetisk diagnos för ca 7 % av deltagare med språkstörning
- Trend: individer med genetisk DLD presterade lägre på språkliga uppgifter

SPRÅKLIG SÅRBARHET

En obalans mellan elevens språkliga förutsättningar och omgivningens
krav/förväntningar

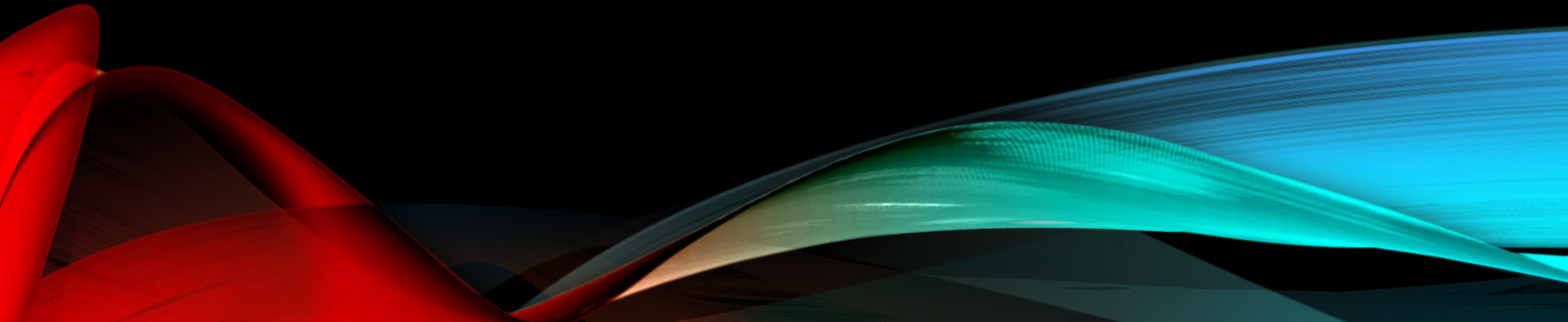
SPRÅKLIG SÅRBARHET

EXEMPEL PÅ ELEVER SOM KAN VARA I SPRÅKLIG SÅRBARHET

Elever med...

- språkstörning/DLD
- autism
- adhd
- hörselnedsättning
- svag teoretisk begåvning
- svag förmåga i svenska språket

ATT STÖTTA SPRÅKUTVECKLINGEN

ATT STÖTTA SPRÅKUTVECKLING

Vilka aspekter av språkförmågan är påverkade?

Uttrycksförmåga och/eller förståelse?

Fonologi → annorlunda sätt att uttala taljud och/eller att uppmärksamma skillnader mellan taljud

Grammatik → svårt att böja ord och kombinera till meningar och/eller svårt att tolka innebörden av grammatiken

Semantik → begränsat ordförråd och/eller svårigheter att lära in ord och betydelserelationer

Pragmatik → svårt att anpassa sitt språkliga uttryck till sammanhanget och/eller svårt att förstå och dra slutsatser av sådana anpassningar

VILKA KONSEKVENSER FR SVÅRIGHETERNA FÖR INDIVIDEN?

- Hur påverkar de språkliga svårigheterna barnets förmåga att delta i sociala sammanhang?
- Att utföra skolarbete?
- Styrkor och svagheter?

KOMMUNIKATIV TILLGÄNGLIGHET

VAD BEHÖVER ALLA LÄRARE
VETA OM SPRÅK?

- Kunskap om språkutveckling, språklig variation och språklig socialisation
- Kunskap om språkets struktur, muntligt och skriftligt

“Teachers must know how to structure their own language output for maximum clarity and have strategies for understanding what students are saying.”

(Adger et al. 2018)

DET KOMMUNIKATIONSSTÖDJANDE/ SPRÅKUTVECKLANDE KLASSRUMMET

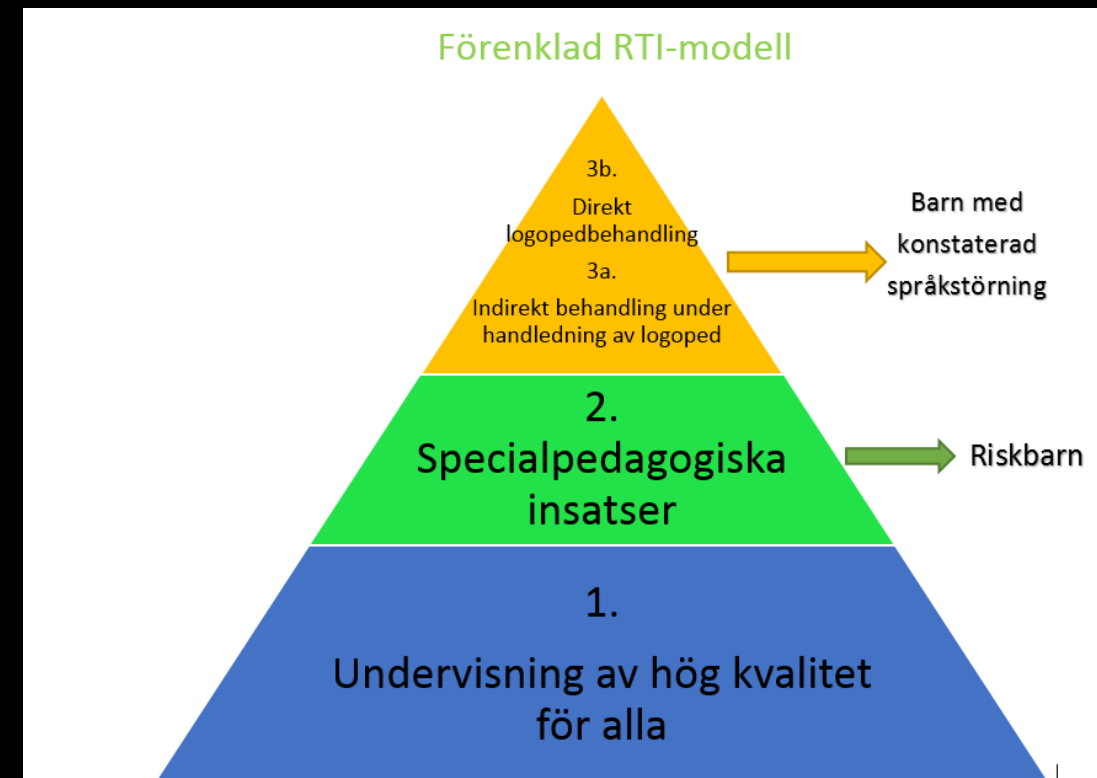
- Lärmiljö
- Lärtillfällen
- **Interaktioner**

Lyberg-Åhlander et al., (2015): en
hes lärarröst påverkar elevers
hörförståelse negativt.

Dylman et al.(2025): en röst som
uppfattas positiv ledde till bättre
hörförståelse hos eleverna. En
neutral mänsklig röst ledde till
bättre hörförståelse än talsyntes.

RESPONSE TO INTERVENTION

- Evidensbaserad undervisning av hög kvalitet
- Förebyggande/tidiga insatser
- Regelbunden screening
- Insatstrappa

KONSOLIDERING

Testbaserat lärande

(retrieval practice, testeffekten)

”Det aktiva återkallandet av fakta inifrån är, som regel, bättre än att få intrycken utifrån”

(Thorndike, 1906)

- Många elever behöver stöd i att använda **effektiva studiestrategier** i och utanför klassrummet
- Elever i språklig sårbarhet behöver ofta **mer repetition** t ex för att lära in nya ord/begrepp
- **Stödstrukturer för berättande** (både muntligt och skriftligt)

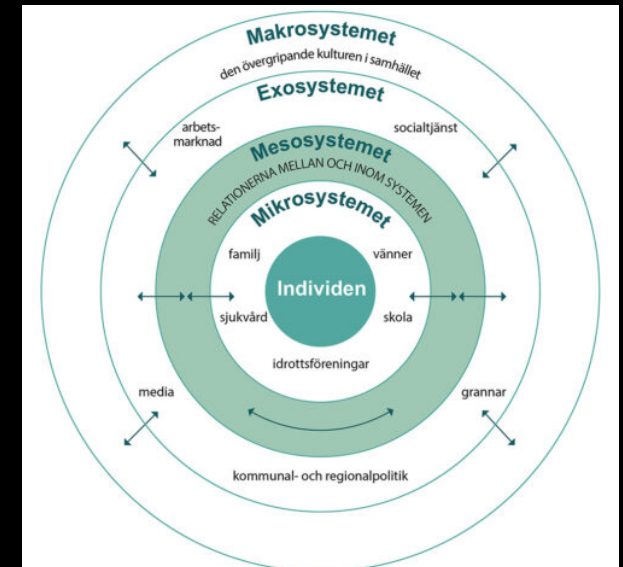

SPRÅKSTÖRNING: DYNAMISKT OCH FÖRÄNDERLIGT!

Illusory recovery, skenbar förbättring

Viktigt! Ca 80 % av barn som konstaterats ha språkstörning i förskoleålder har svårigheter även i skolåldern!

”Det är som att de andra kör sportbil och jag åker trehjuling.”

SPRÅKSTÖRNING/DLD OCH SAMFÖREKOMMANDE SVÅRIGHETER

Utvecklingsneurologiska funktionsnedsättningar
(språkstörning, autism, **adhd**, **dyslexi**, dyskalkyli...)

SPRÅKSTÖRNING OCH DYSLEXI

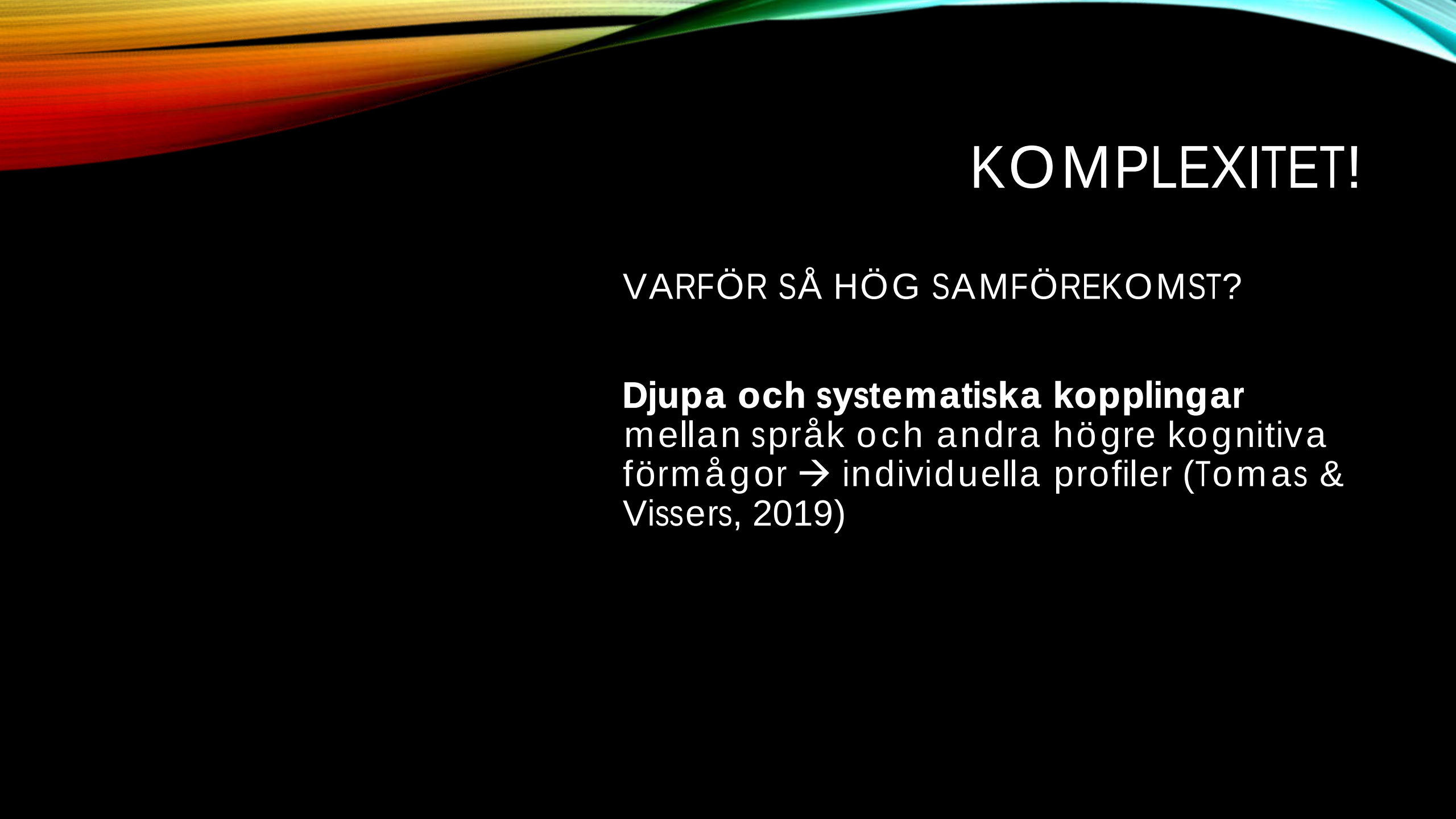
Dyslexi kännetecknas av svårigheter med korrekt och/eller flytande ordigenkänning och av dålig stavning och avkodningsförmåga. Dessa svårigheter orsakas vanligen av en **störning i språkets fonologiska komponent**, som ofta är oväntad med hänsyn till andra kognitiva förmågor och trots möjligheter till effektiv undervisning.

(The International Dyslexia Association, 2003)

SPRÅKSTÖRNING OCH ADHD

- Hög samförekomst DLD + adhd!
- Dessutom har många elever med DLD svårigheter med exekutiva funktioner men uppfyller inte diagnoskriterier för adhd
- Flera olika insatser behövs ofta
- Riskerar DLD att hamna i skymundan?

KOMPLEXITET!

VARFÖR SÅ HÖG SAMFÖREKOMST?

Djupa och systematiska kopplingar
mellan språk och andra högre kognitiva
förmågor → individuella profiler (Tomas &
Vissers, 2019)

SATSA PÅ SPRÅKET!

- Satsa på språkstärkande insatser i förskolan!
- Språk i alla ämnen
- Språk för livet

STORT TACK FÖR IDAG!

- Frågor?
- Kontakt: signe.toner@gmail.com, signetoner.com